

En fantastisk Beretning
om den vanartede

PEDER HANSEN SMEDEDRENG

som, efter $4\frac{1}{4}$ Aars Ophold i Rudkøbing Arrest, ved Højesteretsdom af 14. Marts 1742 blev dømt til Brændemærkning, Kagstrygning og livsvarigt Fængsel.

Ved *Chr. Kiilsgaard*.

Rudkøbing var i 1700-Tallet kun en lille, afsidesliggende By, hvor Livet i Almindelighed gled stille hen, men saa meget dybere Indtryk maa i Julen 1737, Smededrengen Peder Hansens Arrestation og de derpaa følgende Begivenheder have gjort paa Sindene.

Hans Arrestation fandt Sted 2. Juledag, men nogen opbyggelig Julefortælling er Beretningen om hans Arrestation og Domfældelse ikke. Fortællingen om Peder Hansens $4\frac{1}{4}$ Aars Ophold i Rudkøbing Arrest er tværtimod ikke alene en Tragedie, i hvilken et ubetydeligt Tyveri og Udgivelsen af et Par falske Smaamønter blev Indledning til et forspildt Menneskeliv, men den er ogsaa en god Illustration til forrige Tidens usentimentale og brutale Retspleje, som søgte at kue de genstridige Naturer ved Legemsstraffe og Tortur.

Hovedpersonen Peder Hansen — i de gamle Dokumenter kaldes kan altid Peder Hansen Smededreng eller blot Peder Smededreng — har langt fra været nogen almindelig Person. En listig, forslagen og løgnagtig Fyr, en skidt Knægt, har han utvivlsomt været, men alligevel kan man ikke lade være med at beundre hans ukuelige Vilje og den stædige Udholdenhed, hvormed han trods sit haarde Fængsel vedblev at forfølge sit Maal: Friheden.

Han bragte faktisk Byfogeden til Fortvivlelse, og selv om Øvrig-

heden heller ikke i dette Tilfælde bar Sværdet forgæves, var det kun ved Anvendelse af de haardeste Midler, at man formaaede at bekæmpe hans Undvigelsesforsøg.

Men kuet blev han alligevel ikke; tværtimod var det, som om hans Trods voksede gennem hans lange Arrestophold, skønt man skulde synes, at den Behandling, han blev Genstand for, havde kunnet knække den stærkeste Natur. —

Hans Sag har været noget vanskelig at udrede i Enkeltheder, for selv om der er bevaret ikke alene Politi- og Dombøger, men ogsaa Kopibøger og Masser af Breve fra den alt andet end besluttsomme Byfoged Friderichsen til Stiftsbefalingsmanden, saa er de ofte saa upræcise i deres Udtryk, at det er svært at faa dem til at passe sammen.

Paa den anden Side er det denne Mængde af Breve, som gør Peder Smededrengs Sag særlig interessant, fordi vi gennem dem faar et sjældent Indblik i forrige Tidens Retspleje og Arrestforhold. Derved faar Sagen et videre Perspektiv, og fra at være et lokalt Fænomen vokser den til at blive et alment, kulturhistorisk Tidsbillede. —

Vi befinder os altsaa i Rudkøbing, og det er 2. Juledag 1737. Julefreden og Julestilheden hvilede vel som sædvanligt over den lille By, men blev pludselig afbrudt ved at den offentlige Trommeslager lod Trommen røre gennem Gaderne, idet han raabte, at der den foregaaende Aften var stjaalet noget Værktøj hos Jens Smed, samt at der var falske Penge i Omløb i Byen. Han opfordrede derfor alle, som eventuelt kendte noget hertil, til at melde sig til Byfogeden herom.¹

Man kan levende forestille sig, hvorledes Folk ilede til Vinduerne med de smaa, blyindfattede Ruder, eller løb ud af de lave Bindingsværkshuse, som Byen dengang bestod af, idet de samlede sig i Klynger i de smalle Gader med de toppede Brosten, ivrigt diskuterende, hvad der var foregaaet.

Samme Dag anmeldte Smedemester Jens Jørgensen, som var den,

hos hvem Tyveriet var sket, at hans Søstersøn Peder Hansen Smededreng, som var i Lære hos ham og som i de sidste 6 Uger havde været bortløbet, nu kunde antræffes her i Rudkøbing hos Christian Glarmester, og vi tager sikkert ikke meget fejl, naar vi antager, at han ved samme Lejlighed har antydet, at samme Peder Smededreng kunde tænkes at være Ophavsmand til Tyveriet. Byfogeden hjalp i hvert Tilfælde Smedemesteren med at paagribe Søstersønnen, som øjeblikkelig blev indsat i Byens Arrest.

Peder Smededreng var paa dette Tidspunkt 19—20 Aar gammel og var født i Hov. Begge hans Forældre var døde, da han var 5½ Aar gammel, og han blev derefter optaget i Huset hos sin Morbroder, ovennævnte Smedemester Jens Jørgensen, hvor han tilbragte Resten af sin Barndom.² Han har selv fortalt, at Morbroderen havde lovet, at han skulde komme i Smedelære hos ham, naar han blev 13½ Aar, men at det først blev til noget efter Paa-sken 1735, da han altsaa var ca. 17 Aar. Han mente i det hele taget, at han ikke havde haft det godt hos Morbroderen, og det var da ogsaa derfor, at han løb bort,³ hvorefter han fik Logi hos en Bonde i Stoense.⁴

Smedemesteren var paa sin Side heller ikke glad for sin Søstersøn. Han mente saaledes, at han havde mærket hos ham „adskillige Forseelser udi en og anden Maade, og at han var genegen til ondt og lastværdige Ting.“ Peder Smededreng havde smaarapset, idet han f. Eks. ofte havde taget af Metallet, naar han skulde støbe Lystestager eller Skospænder, og han løb ude om Natten. Smedemesteren havde derfor hyppigt straffet ham baade med „Vong“⁵ og Kæp, men det hjalp ikke, og da han tilsidst løb bort, havde han heller ikke eftersøgt ham for at faa ham hjem igen. —

Peder Smededreng fik saaledes Lov til at være i Fred ude hos Bonden i Stoense, og han har rimeligvis ogsaa her givet sig af med Smedehaandværket. I hvert Tilfælde forklarede han efter sin Arrestation, at Grunden til, at han kom til Rudkøbing i Julen, var, at han vilde hente noget Støbesand i „Møllebjerget“, da han skulde

støbe et Stykke Jern til Oberstløjtnanten paa Steensgaard. For at hente Støbesandet gik han derfor første Juledag de tre Mil fra Stoense til Rudkøbing, og det var lige efter, at han var kommet hertil, at han begik Tyveriet hos sin Morbroder Jens Smed, hvor han altsaa stjal noget Værktøj.⁶ Værktøjet tog han med sig og gik ned til Stranden, hvor han bankede paa hos Hans Prik, som ogsaa lukkede ham ind, men som aabenbart ikke har villet huse ham, for han gik hurtigt bort igen og tilbragte herefter Natten i en Baad, som laa paa Stranden.

Den næste Morgen skjulte han Værktøjet i noget Tang ved Stranden og gik saa efter Froprædiken op til en Hans Smed i Rue, hvor han, bortset fra at han hentede Sandet i „Møllebjerget“, tilbragte en Del af Dagen. Da der blev ringet sammen til Aftensang, gik han ind til Christian Glarmester, hvor han blev antruffet af Byfogeden og Jens Smed og derefter indsat i Arresten — dog foreløbig i dennes almindelige Arrestrum.⁷

Hans Arrestation fandt altsaa Sted 2. Juledag 1737 efter Aftensang, og da han aabenbart ikke havde faaet Aftensmad, kom hans „Mesterinde“ — Jens Smeds Kone — op til ham med en Potte Sødgrød, som han „spiste meget af“. Men da han havde spist, „befandt han sig ganske magtesløs og blev saa haardt anfanger af ondt og vilde gaa at tage sig en Drik Brændevin, men fik intet. Styrtede (derefter) baglæns om, rakte Hænder og Fødder fra sig, saa der var ikke Liv at kende, og blev saa liggende ungefær 2½ Times Tid før end Folk kom /: og Døren blev aabnet :/ og saa den forunderlige Tilstand med Peder Smededreng“.⁸

Han blev derefter synet af Feltskæreren, Chirurgus Moock.^{8 a} Noget alvorligt kan han dog næppe have fejlet, og man faar stærk Mistanke om, at hele Anfaldet har været Komediespil, naar man hører, at han samme Aften forsøgte at bryde ud gennem Arrestmuren ved at pille Sten ud af den med sin Kniv.

Han fik ogsaa lavet Hul i Muren, men Flugtforsøget mislykkedes, og Følgen blev, at han blev sluttet i Jern og sat ind i Arrestens „stærkeste“ Rum, Tyvehullet.⁹

Arresterne laa i den østre Ende af Raadhusets underste Etage. Raadhuset laa dengang, ligesom nu, paa Hjørnet af Torvet og Brogade, men havde Facade og Indgangsdør mod Brogade. Det var et 12 Fags Hus i Bindingsværk, muret i Ler, 27 Alen langt, 11 Alen bredt, i 2 Etager¹⁰ og sandsynligvis bygget i 1660, og dets almindelige Arrestrum var langt fra noget sikkert Forvaringssted for Lovovertrædere.¹¹

Vi har ikke nogen samlet Beskrivelse af det almindelige Arrestrum, som Peder Smededreng først blev anbragt i, men vi kan dog af Forhøret ²⁸/₁₂ 1737 efter hans første Udbrudsforsøg se, at dets Vægge var beklædt med Fjæl. Disse Fjæl kan dog ikke have ydet nogen større Sikkerhed, for der var saa stort Melletrum mellem dem, at Peder Smededreng med sin Kniv kunde grave Leret ud mellem Ydermurens Sten, hvorefter han kunde tage Stenene ind til sig mellem Fjælene, som han derefter kunde rykke løs. Vi kan desuden af et senere Politiforhør se, at Arrestrummet var skilt fra Vagtrummet ved et „Tralleværk“, d: et Gitterværk, men om dette udgjorde hele Væggen eller blot Døren mellem Rummene, vides ikke.¹²

Derimod var Tyvehullet saaledes sikret, at man skulde synes, det var umuligt at flygte derfra. Det var paa Loft og alle Vægge beklædt med svære, 2 Tommer tykke Egeplanker i dobbelt Lag paa langs og tværs, foruden at det havde dobbelte Døre af svært jernbeslaaet Egetræ, begge forsynet med Laase og yderligere med en Jernstang for den yderste Dør. Gulvet var lagt af Kampesten, der var saa store, at 3 til 4 Mand daarligt kunde rokke dem, og Vinduer var der ingen af.

I de udførlige Beskrivelser, som findes af Tyvehullet,¹³ omtales Vinduer ikke, men andre Steder nævner, at der var saa mørkt, at man ikke kunde se at læse.¹⁴ Den eneste Smule Lys, der kan have været i Rummet, kom ind gennem et Hul i Døren.¹⁵ Det er desuden meget tvivlsomt, om der fandtes en Kakkelovn. Af Sagens Akter kan man dog se, at der fandtes et Sengested, forsynet

med Dynen, samt en „Strippe“ til Delikventens Fornødenheder. Endvidere var der i Væggen fastgjort en Jerkring, hvortil Forbryderne kunde lænkes, og paa Gulvet stod en svær Egebjælke, „Blokken“ kaldet, med Huller, hvori deres Ben kunde anbringes.

Naar Forbryderne saa yderligere var forsynet med Haand- og Fodjærn, skulde man mene, at Borgerskabet kunde sove roligt om Natten. Men Peder Smededreng skulde i de kommende Aar vise dem noget andet.

Første Søndag efter Julehelligdagene, d. 28 $\frac{1}{2}$ 1737, kom han i Forhør anklaget for at have stjålet det føromtalte Værktøj fra sin Morbroder Jens Smed og for sit Undvigelsesforsøg, og han tilstod villigt begge Dele.

Angaaende Tyveriet af Værktøjet forklarede han, at da han første Juledag ved 10-Tiden om Aftenen var kommet til Byen, vilde han hos Morbroderen hente noget Værktøj, som han selv havde smedet, og som Morbroderen havde lovet, at han maatte bruge, naar han havde det nødig, men da han efter sin Bortløben ikke havde turdet bede ham om det, havde han altsaa nu valgt at komme i Besiddelse af det ved selv at tage det.

Han fandt ogsaa Lejlighed til at komme ind i Morbroderens Hus gennem Gadedøren, og da han var kommet ind, tog han en Hammer, en Knibtang og en Sinke, skønt der sad Folk oppe, som sad og snakkede i et af Værelserne.

Værktøjet var forøvrigt af ganske ringe Værdi. Det blev kun vurderet til een Rigsdaler¹⁶ og blev Dagen efter fundet i Tangen nede ved Stranden, hvorefter det blev givet tilbage til Jens Smed.¹⁷

Det hjalp iøvrigt ikke Peder Smededreng ret meget, at Jens Smed fik sit Værktøj tilbage, for selv om denne saaledes ikke led noget Tab og heller ikke gjorde Ansvar gældende, saa kunde han selvfølgelig alligevel ikke løslades. —

Den 2. Januar 1738 blev der afholdt Raadstuemøde, hvor de, som kendte noget til de udgivne falske Mønter og til de forskellige Tyverier, som var begaaet i Byen, og som ved Trommeslagnin-

gen anden Juledag var opfordret til at melde sig, var kommet til Stede.

Ved Raadstuemødet fremstod ogsaa forskellige, hos hvem der i det sidste halve Aar var begaaet baade Tyverier og Indbrud, men selv om Peder Smededreng flere Gange blev nævnt, var der dog ingen, som direkte sigtede ham for at være Gerningsmanden, ligesom han heller ikke blev sigtet hverken for at have støbt eller udgivet de 3 Stk. falske 8-Skilling, som blev fremvist i Retten.

I de følgende Forhør maatte han imidlertid indrømme, at han havde forsøgt at støbe Mønter, men han paastod, at han havde opgivet Forsøget, og det viste sig, at det mod hans Benægtelse var umuligt at bevise, at det var ham, som havde støbt dem.

Derimod kunde han ikke komme udenom, at han havde udgivet dem. Det var nu ikke noget større Beløb, det drejede sig om, ialt kun 2 Mark 8 Skilling,¹⁸ men det var selvfølgelig tilstrækkeligt til, at det var en alvorlig Sag.

For at forklare, hvor han havde faaet dem fra, sagde han først, at en Rasmus Boesgaard i Skrøbelev havde givet ham en 2-Mark, for at han skulde faa den vekslet, og da dette var lykkedes, havde han faaet 8 Skilling herfor.¹⁹

Denne Forklaring kunde han imidlertid ikke fastholde, og han fortalte saa, at det var en Rudkøbing-Tømmermand Mads Johansen²⁰ (han kaldes altid Mads Tømmermand), som havde støbt dem, og som ikke alene selv havde forsøgt at udgive dem, men som ogsaa havde givet nogle til Jens Smeds Kone, Maren Andersdatter, som Peder Smededreng paastod, at Mads stod i Forhold til. Maren havde derefter givet nogle af dem til Peder Smededreng, „at han skulde gaa ud i Byen og spille Kegler for for at faa vekslet dem og faa andre gode for“.²¹ Han paastod ogsaa, at Mads Tømmermand havde givet ham falske Penge at spille bort, og hvad han tabte, skulde han ikke betale tilbage, men hvad han fik tilovers, efter at hans Medspillende havde vekslet de falske Penge, skulde han levere tilbage.²²

Det var unægtelig en grim Beskyldning, Peder Smededreng her rettede baade mod sin Morbroder Jens Smeds Kone Maren Andersdatter og mod Mads Tømmermand, og særlig mod sidstnævnte synes hans Ondskabsfuldhed ikke at have kendt Grænser. Det var forholdsvis uskyldigt, at han beskyldte ham baade for at have støbt og udgivet de falske Mønter, langt alvorligere var det, at han desuden beskyldte ham for at have ombragt en Præst, salig Hans Bang, som var blevet fundet paa Kirkegaarden med et blaat Mærke efter et Slag paa sin Hals.²³ I Sammenligning hermed var det jo forholdsvis uskyldigt, at Peder Smededreng ogsaa beskyldte Mads for at have truet med at ville gøre det samme ved ham, som han havde gjort ved Hans Bang, hvis Peder Smededreng ikke gjorde alt, hvad hans „Mesterinde“, Maren Andersdatter eller hendes „kære Ven“ Mads Tømmermand befalede ham.²⁴

Løgn var det hele. Beskyldningerne mod Rasmus Boesgaard og Maren Andersdatter var saa løse, at der slet ikke blev rejst Sag mod dem. Derimod blev der rejst Sag mod Mads Tømmermand, men efter at han var blevet pure frifundet ved baade Rudkøbing Byting og Fynbo Landsting, bestemte Kongen, at hans Sag ogsaa skulde paadømmes ved Højesteret. Desværre brændte Højesterets Dombøger ved Christiansborg Slots Brand, men der er næppe Grund til at tro, at Højesteret skulde have forandret Underretternes Domme. —

Imidlertid var der ved Rudkøbing Byting blevet udnævnt Aktor og Defensor i Peder Smededrengs Sag, som kom til Behandling ved Politiretten d. 17. April 1738. Dette Møde fik et for Peder Smededreng noget uheldigt Forløb, for da han „teede sig trodsig (og) belo Retten“, og da man desuden havde opdaget, at han i Arresten stod i Forbindelse med sit „Anhang“, saa forlangte Aktor, Birke-dommer Lorenz Pedersen, at han foruden sine Haand- og Fodjern ogsaa skulde lækkes med en Kæde til den Jernring, som sad i Cellens Væg til samme Brug.

For en overfladisk Betragtning skulde dette ogsaa synes at være

en effektiv Foranstaltning, men den hjalp bare ikke. Hvordan det gik til, at man fik Mistanke om, at ikke alt i Arresten var, som det skulde være, ved vi ikke, men da hans Arrest den 21. Maj blev visiteret af 4 dertil udvalgte Mænd, „da laa Peder Smededreng i Sengen med Jern om Benene. Jernet om højre Fod kunde tages af, den venstre ligeledes. Tilstod, at han kunde tage dem af og paa.“²⁵

Det blev en for Slutteren Christian Jeppesen meget ubehagelig Opdagelse, man her gjorde, for han fik Lov til at bære „den spanske Kappe“. ^{25 a}

Smeden fik derefter Ordre til at lave nye Jern, men det tog jo nogen Tid, før han kunde faa dem færdige, og dette benyttede Peder Smededreng sig af til at lave et nyt Flugtforsøg.

Da Slutteren Pinseaften d. 25. Maj kom ind til ham, forøvede Smededrengen et voldeligt Overfald paa ham og slog ham „fast til døde“. Slutteren reddede dog Livet, for der kom Folk til, „som fik Slutteren ud, som var ganske blodig bag i Nakken, (og) kunde ingen Rede gøre for sig i lang Tid“, og da man fik ham undersøgt, saa man, at han paa højre Side af Baghovedet havde 4 store Huller, som gik lige ind til Benet.

Men Flugtforsøget mislykkedes, og da Byfogeden kom til, vilde Peder Smededreng ikke vedgaa overfor denne, at det var ham, som havde forøvet Overfaldet. Over for Vagten indrømmede han dog baade Overfaldet, og at han efter Forgodtbefindende kunde „luske Kæden op og i“, som han var lænket fast til Muren med, og da man samme Nat visiterede hans Arrest, fandtes dette sidste ogsaa at være rigtigt. Ved Visitationen fandt man desuden i Arresten en Tobakspibe og Fyrstøj samt 9 Mk. 7 Sk. i rede Penge.

Han fik saa Tyvekragen²⁶ om Halsen og blev bundet med Hænderne gennem Blokkens Huller, men da man havde faaet fat paa noget nyt Reb, blev han løst af Blokken og i Stedet bagbundet, og han blev yderligere lænket til Ringen i Væggen med en Plov-lænke.

Klokken 1 om Natten blev Byfogeden igen kaldt til Arresten af Peder Smededreng, som nu „inderligt“ bad om at maatte faa Hænderne fri. Han tilstod desuden overfor Byfogeden, at det var ham, som havde overfaldet Slutteren med en Sten for at faa Lejlighed til at flygte, og han beskyldte Mads Tømmermand for at have raadet ham til at forøve Overfaldet. Mads havde dog sagt, at han ikke maatte slaa Slutteren ihjel, men nøjes med at slaa ham med en Sten i Hovedet, saa „at han kunde sove en Stunds Tid“. ²⁷

Behandlingen af Peder Smededreng har sikkert ikke været blid, og det siges da ogsaa, at Huden gik af hans Hænder, da de blev trukket gennem Blokkens Huller og bundet sammen, og at han blev behandlet med „Skældsord, Hug og Slag“. ²⁸

En beediget Erklæring af $\frac{6}{6}$ 1740, som imidlertid er affattet af to af Peder Smededrengs „Anhang“, fortæller ogsaa, at han ved samme Lejlighed blev pint for at faa „Sandheden om Mads Tømmermands Pengemønten“ ud af ham. ²⁹ — Saavidt man kan se, forholder det sig hermed saaledes, at han stadig angav Mads Tømmermand som den, der havde støbt de falske Pengemønter, og han vilde kun vedgaa, at han havde givet dem ud, men ikke at han havde støbt dem. —

Man forstaaer, at Peder Smededreng har været en meget vanskelig Arrestant, som skaffede den utvivlsomt brave, men svage Byfoged mange brydsomme Timer. Vi har allerede hørt om Peder Smededrengs Beskyldninger mod Rasmus Boesgaard, Maren Andersdatter og Mads Tømmermand, men nu kom Tiden, da heller ikke Byfogeden skulde gaa Ram forbi. I et Brev til Kongen beskyldte Smededrengen saaledes Byfogeden for at have „talt formasteligen“ om den enevældige Monark, idet han skulde have udtalt, at han „agtede ikke Vores allernaadigste Kongel. Majestæt mere end (at) ville gøre sin Urenlighed i hannem“, som der staaer anført med et Udtryk, som sikkert er stærkt omredigeret til det pænere, og ydermere beskyldte Smededrengen Byfogeden for at have staaet i For-

hold til sin Husbestyrerinde Karen Madsdatter, som „har været frugtsommelig, og Fosteret er blevet ombragt og ej kommet for Lyset“. ³⁰

Der er ikke Grund til at antage, at der var Gnist af Sandhed i nogen af Beskyldningerne, og Kongen bestemte da ogsaa gennem et Reskript, at der hverken skulde rejses Sag mod Byfogeden eller dennes Husholderske. ³¹

Naar der saaledes stadig kom nye Forhold ind i Sagen, som skulde undersøges, saa maatte der selvfølgelig gaa nogen Tid, før den kunde paadømmes ved Rudkøbing Byting, hvorfra den skulde oversendes til Fynbo Landsting til Paakendelse. Landstinget paadømte derefter Bytingets Dom uden Hensyn til, at der var kommet nye Forhold til, som Bytinget ogsaa maatte paadømme for derefter igen at oversende til Landstinget. Paa den Maade faar vi i hele Sagen 2 Bytingsdomme, 2 Landstingsdomme og endelig 2 Højesteretsdomme. —

Den 28. Januar 1739 blev der første Gang afsagt Dom i Sagen ved Rudkøbing Byting og her slap Peder Smededreng fri for Straf for Tyveriet, dels fordi det var saa ringe, og dels fordi hans Morbroder, Jens Smed, ikke havde gjort Ansvar gældende. Derimod blev han for at have forsøgt at støbe Penge „af en Materie, hvoraf han skal have støbt Knapper“ samt for at have udgivet falske Mønter dømt til at „anbringes i næste (o: nærmeste) Fæstning i 2 Maaneder, da det befindes, han nu er af Størrelse og Styrke, som slig Arbejde erfordrer“. For Overfaldet paa Slutteren dømtes han til at bøde 3 Lod Sølv for hvert af Saarene og for „hvert Stens Hug“ 6 Lod Sølv. Endvidere skulde han betale „Badskaarerens Løn“. ³²

Som man ser, turde man ikke dømme ham for selv at have støbt de falske Mønter, han udgav, og det blev aldrig opklaret, hvem der i Virkeligheden havde støbt dem. I det hele taget maa Bytingets Dom vel nok betegnes som en mild Dom, men desværre for Peder Smededreng bedømte Fynbo Landsting ikke Sagen slet saa mildt.

Inden Dommen faldt ved Landstinget, fandt Byfoged Friderich-

sen det imidlertid af en eller anden Grund nødvendigt igen at undersøge Arresten, hvor Peder Smededreng skulde sidde fængslet med Jern om Hænder og Fødder og velsagtens stadig lænket til Væggen.

Undersøgelsen fandt Sted 21. August 1739, og da de vilde lukke den inderste Dør op — der var jo dobbelte Døre for hans Arrestrum — fandt de, at den indvendige var stænget med 2 store Kampesten. Peder Smededreng svarede dem dog godt nok gennem Hullet i Døren, men undskyldte sig med, at han var „paa Strippen“. Da de endelig kom ind i Arresten, opdagede de, at han ikke alene var i Besiddelse af en Tængsel, en Hammer, et Glas Skedevand, en Skrueperse, 3 File og en liden Kniv, men ogsaa at han efter Behag kunde tage begge Haandjernene og Fødjernet paa højre Fod af og paa.

Det saa unægtelig mærkeligt ud, for man havde jo faaet Smeden til at lave Jern, som specielt passede til ham, men da man fandt disse Jern inde i Arresten, tilstod han, at da han skulde have Jernene af for at faa rent Tøj paa, saa havde en af de andre Fanger, som „sad hos ham“, givet ham nogle andre Jern, som han selv kunde tage af og paa, hvorefter han havde gemt sine egne Jern inde i Arresten.

Han har altsaa været parat til at gøre et nyt Flugtforsøg, men nu fik han i Stedet sine egne Jern paa igen samt blev til Skam udstillet iført den spanske Kappe.³³

Nutiden kan jo ikke andet end mene, at det var skrappe Straffemidler, man bragte i Anvendelse over for Peder Smededreng, men hvad skulde vel Datiden gøre andet overfor en saa desperat Natur, som hans.

Hvorledes han selv har følt det, er ikke godt at vide, for selv om der foreligger en Række Breve og Klager fra ham baade til Stiftsbefalingsmanden og Kongen, hvori han giver Udtryk for sin elendige Tilstand i sit haarde Fængsel, saa maa man stadig erindre, at noget Sandhedsvidne var han langt fra.

Derimod var han en forbløffende god Skribent. Nogle af Brevene er ganske vist skrevet paa en saadan Maade og med et saadant Ordvalg, at man har vanskeligt ved at tro, at han selv har været Mester for at forme dem, men til Gengæld er der andre, til hvem han uden Tvivl selv er Ophavsmand, og som viser ham som det kvikke Hovede, han sikkert har været.

At Brevene saa samtidig med, at de gentager de forfærdende, løgnagtige Beskyldninger mod sagesløse Personer, vi allerede har hørt om, ogsaa er fulde af Overdrivelser med Hensyn til hans Tilstand i Arresten, er en anden Sag.

I Eftersommeren 1739 skrev han saaledes til Stiftsbefalingsmanden, at han, skønt han led stor Nød i Arresten og var syg og nøgen, alligevel holdtes fængslet paa Hænder og Fødder, og at han var indelukket i et Rum, som var saa mørkt, at han ikke kunde se „at læse Guds Ord“. ³⁴

Stiftsbefalingsmanden lod Klagen gaa videre til Byfoged Fride-richsen til Udtalelse, og denne undersøgte derfor igen d. 12. September hans Arrest sammen med Chirurgus Mooock og 2 andre Borgere, og de fandt ham godt nok fængslet paa Hænder og Fødder i et Rum, der var saa mørkt, at han ikke kunde se at læse. Syg var han imidlertid ikke, men han paastod, at han havde været det, da han skrev til Stiftsbefalingsmanden, og nøgen var han langt fra, da han fandtes iført en Trøje, en Brystdug, et Par Skindbukser, et Par Hoser, en Nathue og en Kjortel, og han havde desuden en Over- og Underdyne, to Puder, et Par Lagener og tre Skjorter. ³⁵

Hans Klage var altsaa ikke saa lidt overdreven, men noget fik han alligevel ud af den, for selv om han selvfølgelig ikke kunde slippe af med sine Jern, saa opnaaede han dog, at han om Dagen blev flyttet op i det almindelige Arrestrum, hvor der var Vinduer, og hvor han altsaa kunde se at læse. ³⁶

Nutiden vil vel ogsaa betegne det som umenneskeligt at indespærre et Menneske, som var fængslet med Jern paa Hænder og Fødder, i et mørkt Rum paa ubestemt Tid, men man maa jo tage

Tidens Vilkaar med i Betragtning, og naar Byfogeden ikke engang kunde forhindre, at han stod i Forbindelse med sit „Anhang“, naar han sad i det mørke Tyvehul, saa blev Forbindelsen mellem dem selvfølgelig endnu livligere, naar han blev flyttet op i den lysere Arrest.

Byfogeden var da ogsaa fuld af Bekymringer og skrev ofte til Stiftsbefalingsmanden herom. „Den vanartede Dreng histijeres til Løgn og Skarn af onde Mennesker, mærker jeg“,³⁷ eller „Vor Herre bevare ethvert ærligt Guds Barn fra sligt udædigt Menneske og dito Anhang“³⁸ er kun et Par enkelte Eksempler fra Byfogedens Skrivelser. —

Men lad nu være, at det var en stor Forbedring for Peder Smededreng, at han om Dagen kunde være i det lyse Arrestrum, saa har han sikkert alligevel ikke haft det rart. Det maa derfor ogsaa have været en stor Afveksling for ham, at da hans Sag skulde for Fynbo Landsting, saa skønnede dette, at hans Sag var saa vigtig, at han personlig maatte fremstilles, hvorfor han i Slutningen af November 1739 blev midlertidig overført til Odense, hvor hans Dom faldt $27\frac{1}{1}$ 1740.

Landstingets Domsakt begynder med at fastslaa, „at den arresterede og indstævnte Peder Hansen Smededreng haver været hengiven til al Udyd og Vanartighed og siden henfalden til en Del grove og strafværdige Laster, er noksom af de fremlagte Dokumenter at erfare“, men Landstinget fandt iøvrigt, at da det stjaalne Værktøj var af saa ringe Værdi, og da Jens Smed ikke havde ønsket ham tiltalt, saa skulde han ikke straffes herfor. Landstinget dømte ham heller ikke som Falskmøntner, for selv om han havde tilstaaet at have forsøgt herpaa, saa var det ikke mod hans Benægtelse bevist, at Forsøget var lykkedes. Men han havde jo udgivet falske Pengestykker, og selv om „samme hans formastelige Gerning en Del (kan) tilskrives hans Ungdoms Uforstandighed, dels ogsaa at han ej haver været vidende om, hvor grov denne hans Omgang var i sig selv“, saa fandt Landstinget alligevel, at han „bør derfor

at arbejde udi næste Fæstning et Aar". For Overfaldet paa Slutteren dømtes han til at betale til denne 3 Lod Sølv for hvert af de 4 Saar, han tilføjede ham i Hovedet, og desuden skulde han for selve Overfaldet bøde 40 Lod Sølv. Hvis han ikke kunde betale disse Bøder inden 15 Dage, skulde han „straffes paa Kroppen . . . med at arbejde i næste Fæstning i et Aar".³⁹

Godt 3 Maaneder før Landstingets Dom, d. $1\frac{6}{10}$ 1739, havde han imidlertid indsendt en Klage til Kongen over sit haarde Fængselsforhold, og heri paastod han, at de Vidner, som kunde tale til Fordel for ham, var blevet nægtet ført af Byfogeden, og han gentog desuden sine Beskyldninger mod denne, baade om hans Udtalelser om Kongen og hans Forhold til sin Husbestyrerinde og om Barnet, de skulde have ombragt, ligesom han gentog sine Beskyldninger mod Mads Tømmermand for at have støbt de falske Mønter og for at være delagtig i Mordet paa Hans Bang.⁴⁰

I en ny Skrivelse til Kongen af $1\frac{7}{2}$ 1740 ansøgte han desuden om, at Landstingsdommen, som i Mellemtiden var falden, maatte blive mildnet eller Byretsdommen blive staaende.⁴¹

Kongen lod derefter Sagen undersøge og udstedte derefter 1. April 1740 et Reskript, hvori udtaltes, at der ikke skulde tages Hensyn til Beskyldningerne mod Byfogeden og dennes Husbestyrerinde; derimod skulde Mads Tømmermands Sag for Højesteret, uagtet han allerede var frikendt ved Landstinget, ligesom Peder Smededrengs Vidner skulde føres og ogsaa hans Sag derefter indbringes for Højesteret.⁴²

Vidnerne blev derefter ført ved Bytinget, men da det viste sig, at de ikke havde noget væsentligt nyt at meddele, indsendte Peder Smededreng i Juni Maaned en ny Ansøgning til Kongen, hvori han bad om Frigivelse, da hverken Aktor eller Defensor vilde bringe Sagen til Ende, og da dette selvfølgelig blev afslaaet,⁴³ forsøgte han, hvad han kunde opnaa gennem en ny Henvendelse til Stiftsbefalingsmanden.

I en Skrivelse til denne af $\frac{9}{8}$ 1740 bad han om, at han „for

den uforsvarlige Omgang i, ved og under min Arrests Langvarighed imod mig, især af Byfogeden, fast i tvende Aar er forøvet, kunde nyde nogenledes Repressalier“. Han anmodede derfor om, at der maatte udnævnes en Sættedommer i Byfogedens Sted og nævnte 2 af Byens Borgere, som han kunde ønske hertil, og hvis Byfogeden vilde sætte sig herimod, vilde han bevise „den haarde, Omgang, (som) af Byfogeden uden Aarsag med Skældsord, Hug og Slag er praktiseret“. Han sluttede sin Skrivelse med at klage over, at hans Helbred nu er daarligt, idet „alle mine Lemmer af det store Jern og Bolte, jeg hidertil og endnu plages med, er slet fordærvede“. ⁴⁴

Ogsaa Rudkøbings Indvaanere søgte han at paavirke, da han 6. September sendte et Brev til „Kongl. Mayts Byfoged samt velædle og velvise, ædle, højt ærede, vellærde og højfornemme Borgerskab“. Han fortalte heri om den efter hans Mening umenneskelige Maade, han nu i næsten 3 Aar har været fængslet paa, og da han har erfaret, at hans Arrestophold er meget dyr i Arrest- og Forplejningspenge, saa vil han, for at faa Ende paa Sagen, bede enhver af Borgerskabet, som har noget at beskylde ham for, at give det til Kende for Retten inden 13. September. Han vil da bede Byfogeden om Tilladelse til at være til Stede i Retten denne Dag og svare paa deres Beskyldninger. ⁴⁵

Disse sidste Breve var i Virkeligheden nogle meget snedige Forsøg paa at spille dels paa det Modsætningsforhold, som bestod mellem Byfogeden og Borgerskabet og dels paa den lille, fattige Bys daarlige økonomiske Forhold.

Der foreligger mange Vidnesbyrd om det daarlige Forhold, som bestod mellem Byfogeden og Borgerskabet, og som sikkert skyldtes, at Byfogeden ikke magtede sin Opgave. En medvirkende Aarsag hertil kan dog ogsaa have været selve det, at Byfogeden, som var opdraget i et fattigt Snedkerhjem her i Byen, nu var kommet tilbage som Byens øverste Øvrighed. Standshovmod spillede jo en meget stor Rolle i Datidens Samfund.

Det var altsaa et Forsøg værd at spille Byfogeden ud mod Borgerskabet, særlig naar dette blev kombineret med en Henviſning til Udgifterne ved hans lange Arrestophold. Byen var paa denne Tid yderlig fattig. Den var bleven „i Bund og Grund ruineret og plaget“ under Svenskernes Besættelse i 1659⁴⁶ og var langt fra kommen til Kræfter, da den store, nordiske Krig 1709—20 bragte den Tab og Byrder til dens økonomiske Evnes yderste Grænse.⁴⁷ Sparsommelighed var derfor Tidens Løsen, og man var nøjeregnende med Udgifterne i en Grad, som Nutiden slet ikke kan forestille sig.

Alligevel fik Peder Smededreng ikke noget ud af sine snedige Anslag, og det skønt Byfogeden i Virkeligheden var saa led og ked af Sagen, at han intet hellere ønskede end at blive fri for ham. Den 15. September 1740 skrev Byfogeden saaledes til Stiftsbefalingsmanden:

„Endnu stræber han (Peder Smededreng) mere ved vrangt Angivende at faa Sagen prolongeret end sin Sag tilendebragt. Vor Hærrer beskærme ethvert ærligt Guds Barn for sligt udædigt Menneske og dito Anhang . . . skulde mig Forhaabninger regarderes paa hans Andragende, vil jeg underdanigst bede mig entlediget fra at betjene Retten i hans Sag, paa det han med sit Anhang ikke skulde faa Lejlighed til at beskyldte mig for Forurettelse. Ellers ønsker jeg gerne, han maatte forflyttes til Nyborg Arresthus, thi det er at befrygte, (at) hans Anhang praktiserer ham bort, og han med sin Korrespondance udvikler og oprører den ene Borger mod den anden . . .“⁴⁸

Det maa vist betragtes som temmeligt enestaaende, at en Byfoged saaledes giver op mod en Forbryder, som han har under Laas og Lukke, og som oven i Købet kun var ca. 22 Aar gi., og Stiftsbefalingsmanden bestemte da ogsaa, at Byfogeden ikke maatte vige sit Sæde „for løse Beskyldninger“,⁴⁹ og Peder Smededreng forblev siddende i Rudkøbing Arrest.

Det synes ogsaa forbløffende, at Datiden virkelig ikke kunde isolere en Forbryder saaledes, at han ikke kunde forhindres i at staa i Forbindelse med sit „Anhang“, og Grunden hertil skal da heller ikke alene søges i, at det almindelige Arrestrum, hvori Peder

Smededreng sad om Dagen, sikkert havde Vinduer direkte ud til Torvet, men ogsaa deri, at han havde forstaaet at faa den nye Slut-ter Hans Rasmussen Graae, som var blevet ansat efter Overfaldet paa den foregaaende, saaledes i sin Magt, at han var hans lydige Tjener — ja, Slutteren udstedte endog d. 2. August 1740 en skriftlig Erklæring til ham, hvori han ydmygt bad om Forladelse for, hvad han havde gjort mod ham. Erklæringen lyder saaledes:

„Kendes jeg underskrevne Hans Rasmussen som antaget Fattigfoged og Fangefoged udi Rudkøbing ret vitterlig at have irriteret og opirret Arrestanten Peder Smededreng udi adskillige Poster med nærgaaende, ærerørige Ord baade efter Byfogedens og hans Piges Befaling, hvorfor jeg for samme Forseelse vil hermed have bedet bem^{te} Peder Smededreng om Forladelse. Ifald jeg nogen Tid efter denne Dag i en eller anden Maade forseer mig i hvad Navn nævnes eller haves kan imod Peder Smededreng, hvad enten i hans Fraværelse eller Nærværelse, som kan ved andre spørges, skal denne min Explikation og sømmelige Afbedelse og Forskrivning være Peder Smededreng til Revanche og mig selv til Skade, . . . og tilstaar (jeg) at give og udstede dette til Peder Smededreng paa stemplet Papir, naar forlanges.

Rudkøbing den 2. Aug. 1740.⁵⁰

Hans Rasmussen.

Mage til ydmyg Skrivelse er vist aldrig før eller senere udstedt fra en Slutter til hans Arrestant, og Peder Smededreng forstod da ogsaa at udnytte sin Magt over Hans Rasmussen Graae. Den 12. Oktober 1740 sendte han ham saaledes i Byen med en 10-Skilling for at købe Brød og Tobak. Slutteren gik først til Bodil Rasmusdatter for at faa den byttet, men hun vilde ikke tage imod den, „for den var ej god“. Saa gik han tilbage til Peder Smededreng, men denne svarede „jo, hun er god, se til, at Du kan faa den ud“. Derefter gik han til Kiøls for at købe Tobak for 2 Skilling, men hverken Kiøld eller dennes Søn vilde tage imod den, og paa samme Maade gik det ham hos Anniche Tobaksspinder. Saa opgav Peder Smededreng at faa noget for den og forærede den til Slutteren, men denne gik til Byfogeden, som beslaglagde og forseglede den samtidig med, at han undersøgte Peder Smededrengs Arrest og Klæder og fandt „4 Mk. 11 Sk. i gode Penge“ hos ham.⁵¹

Som foran fortalt, blev Peder Smededreng d. 12. Sept. 1739 om Dagen flyttet op i den almindelige, lyse Arrest, og det har selvfølgelig været en stor Forbedring for ham. Her har han vel ogsaa haft det saa godt, som man nu engang kunde have det i hans Situation, hvis der blot havde været en Kakkellovn i Arresten; men der var ingen Kakkellovn, og dette benyttede Peder Smededreng som en vel sagtens kærkommen Anledning til den 11. Oktober 1740 at skrive til Stiftsbefalingsmanden for paany at klage over Byfogeden, som havde ladet Kakkellovnen tage ned, fordi der i Arresten ogsaa var indsat „en desperat Mand“, som vel altsaa har villet vælte den. Peder Smededreng klagede over, at han frøs, da det allerede var Vinter med Frost og Sne, og han tilbød selv at ville betale Brændslet, hvis han maatte faa Kakkelloven sat op igen.⁵²

Men nu var Stiftsbefalingsmanden bleven træt af de idelige Klager fra Peder Smededreng, og man mærker tydeligt hans Irritation gennem det Svar, som han sendte til Byfogeden, og hvori han befalede denne, at han „bør og skal“ straks lade Kakkellovnen sætte op igen, for at Delikventens Fængselsophold ikke skulde blive haardere end nødvendigt, og for at „de idelige fra Delikventen indløbne Klagemaal dog engang kunne ophøre“.⁵³

Stiftsbefalingsmanden maa imidlertid være blevet slemt skuffet, hvis han havde troet, at han herefter kunde faa Fred. Nej, tværtimod, det mest fantastiske i denne Sag er endnu tilbage.

Henimod Slutningen af Aaret 1740 skete der saaledes ved Nattetide 3 forskellige Indbrud i Byen, hvorved der blev stjaalet forskellige Sager af godt 50 Rdl. Værdi foruden 2 Pund Krudt. Den, man sidst mistænkte, var selvfølgelig Peder Smededreng, som man troede sad velforvaret i Tyvehullet med Jern om Hænder og Fødder; men paa en eller anden Maade kom man alligevel til at tænke paa ham, og den 30. December, Dagen efter det sidste Indbrud, visiterede Byfogeden og Tolderen derfor ham og hans Arrest.

Hans Arrestrum maa have frembudt et forbløffende Syn, da de kom ind til ham. Man fandt nemlig: En Porcelæns Thepote med

4 Skaale, en Del Sølvbeslag, som var brudt af en Dragkiste, en Sølv-Snusdaase, 2 Dus. Perlemorsknapper, et Forklæde, 3 Silketørklæder, 4 Alen Tøj, et Par uldne Vanter, 2 Pund Krudt, 2 Pund Risengryn, 5 Ruller engelsk Tobak, 2 Ruller gemen Tobak, 2 Potter Brændevin, 3 Lerkar med Smør og 6 Pund Ost.⁵⁴

Helt uden Fare var det nu ikke at foretage denne Visitation, for det viste sig, at Peder Smededreng havde „lagt Krudt(et) i Arresthusets Kakkellovn og tændt Ild, hvorved kunde være sket stor Ulykke og Brand, om de nærværende ej med den allerhøjstes Forsyn var kommen derefter“.⁵⁵

Nu blev der Røre i Byen. Peder Smededreng havde jo klart vist, at de sædvanlige Foranstaltninger ikke slog til, og altsaa maatte Borgervæbningen træde i Aktivitet. Byfogeden skrev derfor til Borgerkaptajnen, Købmand P. Møller:

„Ædle Hr. Capitain Sr Møller.

Den bekendte Peder Hansen Smededreng, som nu paany har yttret sine Skarnsstykker, behøver Vagt, indtil jeg kan faa Fængslerne (3: Haand- og Fodjernene) dannet til Sikkerhed, hvilket hidtil efter Omhu intet har kunnet holde ham; thi begæres hans Assistance med 4 Mand efter Rullen . . .

Rudkiøbing 31. Dec. 1740.

C. F. Friderichsen.

Til Borger Capitain Peder Møller.“⁵⁶

I de paafølgende Forhør maatte Peder Smededreng selvfølgelig gaa til Bekendelse, og det næsten utrolige kom for Dagen, at det var Slutteren Hans Rasmussen Graae, som flere Gange, f. Eks. Juleaften, havde lukket ham ud for at spille Kort og drikke Øl og Brændevin, hvorefter han havde benyttet Lejligheden til at begaa Indbrud hos Tolderen Ole Borch Lund, Købmand Nedergaard og Købmand Hans Heinrich Olsen.⁵⁷ —

Naar der nu var 4 Mand paa Vagt over ham Nat og Dag, og han desuden var sluttet i Jern, saa skulde man mene, at man havde Krammet paa ham, men alligevel maatte Byfogeden meddele Stiftsbefalingsmanden, at Peder Smededreng trods Vagten havde kunnet

befri sig for sine Jern, og han anmodede derfor igen om, at Smededrengen maatte blive overført til Nyborg Fæstning.⁵⁸

Stiftsbefalingsmanden bifaldt de trufne Foranstaltninger og indskærpede desuden, at Smededrengen for Fremtiden om Natten skulde slaas fast til Væggen, foruden at han selvfølgelig skulde sluttes i Jern paa Hænder og Fødder. Endvidere skulde Slutteren, Hans Rasmussen Graae, fængsles, tiltales og domfældes, og der skulde udnævnes en ny Slutter.⁵⁹ —

Det var for Borgerskabet en meget ubehagelig Pligt at skulle holde Vagt med 4 Mand baade Nat og Dag, og de beklagede sig ogsaa stærkt herover,⁶⁰ men herved var der intet at gøre. Vagten skulde holdes, og den blev holdt lige til Sagens Slutning. Særligt ubehageligt har det været, at Vagten blev betragtet som en Del af Borgervæbningens Pligter, hvorfor de ikke fik nogen Betaling herfor, og det ser ud til, at de har været tilbøjelige til at kaste Skylden for deres Besværligheder over paa Byfogeden. Byfogeden var da ogsaa meget ked af det, baade for sin egen og Borgerskabets Skyld, thi, som han udtrykte det „det fattige Borgerskab er største Delen saa arme, at de hverken har at føde sig eller deres fattige Familier med og er extraordinær sensible at høre det Overløb og udstaa det Had, de derover paakaster mig, foruden de store Udgifter, de nu paa 3¹/₂ Aar har udstaaet“.⁶¹

Til at begynde med synes Vagten at være udtaget blandt den tjenende eller ugifte Del af Befolkningen, men dette blev forandret saaledes, at den gik paa Omgang mellem alle Byens Borgere. Kun Præsten og Byfogeden skulde være fritaget, „uden de selv godvillig vil gøre Villig(hed) engang eller to imellem“. Vagten bestod, som før fortalt, af 4 Mand, som var paa Vagt i 24 Timer, og om Natten var desuden den ene Vægter til Assistance, medens den anden gik sin Runde gennem Gaderne.

Man skulde ærlig talt synes, at det hele mindede lidt om at skyde Spurve med Kanoner, særlig da det oplyses, at Peder Smededreng foruden at være sluttet i Haand- og Fodjern samt lænket til

Væggen ogsaa fik Tyvekragen med Laas for paa om Dagen og blev anbragt i Blokken om Natten,⁶² og man forstaaer godt, at Stiftsbefalingsmanden blev forundret og spurgte Byfogeden, om de da ikke i Rudkøbing havde det saakaldte Tyvehul, som andre Byer havde, og som „er saa fast og stærkt, at det enten uden Vagt eller i det højeste med Tilsyn af Slutteren og Vægteren om Natten, ved det de gaar Byen igennem, kan holde saa groft og listigt et Skarn“,⁶³ hvortil Byfogeden kun kunde forsikre, at Tyvehullet var saa stærkt og sikkert, at man ikke havde det bedre andre Steder. Han gav derefter en Beskrivelse af det,⁵⁴ saaledes som det foran er anført.

Som vi har hørt, har det heller ikke været selve Tyvehullet, der har været noget i Vejen med, det var Tilsynet, som svigtede overfor Peder Smededreng, som uden Tvivl, foruden at være en Forbryder, ogsaa maa have været en Personlighed af et Format, som man ikke var vant til i Rudkøbing Arrest. Men alligevel er det vanskeligt at forklare, hvorledes det kunde gaa til, at en ganske ung Fyr, der som han i 3 Aar havde været udsat for den groveste Behandling; vedblivende kunde finde Hjælpere, skønt de maatte kende den Risiko, de derved udsatte sig for. Han maa i Sandhed have været ikke alene en „smigrende og spidsfindig Smededreng“, som Fynbo Landsting udtrykte sig,⁶⁴ men ogsaa et ualmindeligt kraftigt og viljestærkt Menneske, som uden Skrupler udnyttede den Magt, han maa have udøvet over sine Omgivelser.

Den 22. Januar fandt man saaledes inde hos ham 2 Stk. Ler, i hvilke han havde afformet Nøglerne til Arresten, skønt Vagten havde haft Tilsyn med ham.

Faa Dage efter, den 26. Januar, hørte Vagten, at der blev savet inde hos ham, men da de kom ind i Arresten, stod Peder Smededreng nok saa uskyldig „og skubbede sig op og ned paa Væggen med sin Ryg (hvorved) Lænkerne ramlede og beklagede sig (over, at) han kløede“. Alligevel blev selvfølgelig Arresten undersøgt, og Byfogeden fandt, at det dobbelte Lag Egeplanker, som Arrestens

Loft og Vægge var beklædt med, var gennemsavet paa 2 Steder. Saa maatte selvfølgelig Peder Smededreng gaa til Bekendelse, at det var ham, som havde savet. Han tilstod desuden, at han af en af Vagtmandskabet, ved Navn Mogens Pedersen, havde faaet en Fil og en Saks, som ogsaa blev fundet hos ham.

Den næste Dag mellem Kl. 5 og 6 om Morgenen var Byfogeden igen henne at se til ham „og fandt da Delikventen halvød i Fængslet“. Han havde skaaret sig i Halsen med en Flintesten, men det hele var ikke saa alvorligt ment, som det saa ud til. I hvert Tilfælde blev han straks anbragt i Blokken efter at være forbundet.

Den 30. Januar kom han i Forhør i Politiretten, og her fastholdt han, at han havde faaet Filen og Saksen af Mogens Pedersen og tilføjede, at denne ogsaa havde givet ham en Kniv og en Fyrtønde og Tønder, og da man undersøgte Arresten, fandt man ogsaa godt nok begge Dele gravet et Kvarter ned i Jorden mellem Gulvets Kampesten. Mogens Pedersen nægtede at have givet ham disse Ting, men blev alligevel arresteret. Ogsaa Slutteren blev arresteret for Pligtforsømmelse, men blev anbragt i Vagten udenfor Arrestrummet, „fordi han ikke kan undværes, da Delikventen driller baade mig og Vagten fast hver Time“, som Byfogeden skrev til Stiftsbefalingsmanden.⁶⁵

Fra denne Tid har vi en Beskrivelse af, hvorledes han var fængslet og af hans Sundhedstilstand. Borgerkaptajnen, Købmand Peder Møller, undersøgte nemlig 13. Marts 1741 ham og hans Arrest, og han udstedte derefter en Erklæring om, at han havde fundet, at den Jernlænke, hvormed han var lænket til Væggen, var fra 5 til 6 Kvarter (s: 80—95 cm) lang, og da hans Leje var lige ved Væggen, hvor Kæden var indslaaet, saa kunde han baade ligge og staa. „Hvad han Liv og Lemmer angaar, da er han nu, saa vidt man kan se og formene, aldeles frisk og sund, og ikke er (jeg) vidende, han formedelst Fængsel paa sit Legeme nogen Skade er tilføjet.“⁶⁶

Faa Dage efter, den 18. Marts, gav Peder Smededreng selv en

Beskrivelse af sin Tilstand i Arresten, og selv om begge Beskrivelser i og for sig paa ingen Maade er modstridende, saa giver de alligevel et godt Eksempel paa, hvor forskellig en Sag kan se ud, naar den betragtes fra forskellig Side. Anledningen til hans Skrivelse var, at Landstingsdommen af $27\frac{1}{1}$ 1740 nu skulde for Højesteret, og han skrev derfor til Stiftsbefalingsmanden og bad om at faa Lov til at møde personlig, „saasom jeg til Sagens rene og sande Oplysning haver de Ting at fremføre, som jeg hverken kan betro mit beskikkede Forsvar eller mindre ved Skrivelse fremføre“. Han fortsatte derefter med at fortælle, at han er saa stærkt fængslet, at han ved egen Magt hverken kan lægge eller rejse sig „end mindre selv spise min Mad, men bliver mig givet som et lidet Barn“. Hænderne var saa stærkt sluttet til Kroppen, at han ikke kunde være sig selv behjælpelig, naar han skulde gøre sin Fornødenhed, og den 17. Marts, da Slutteren ikke vilde hjælpe ham, maatte han gøre sin Urenlighed i Sengen. Han bad derfor om at maatte blive forflyttet til Nyborg eller Odense, hvor han kunde være i Sikkerhed, saa han ikke behøvede at være fængslet saa stærkt.⁶⁷

Den 11. April 1741 faldt Dommen i Rudkøbing Byret over de Tyverier, han havde begaaet, da Slutteren lukkede ham ud af Arresten om Natten, samt over Attentatforsøget, da han vilde antænde Krudtet i Kakkellovnen. Domsakten begynder med at fastslaa, at „Det er jammerligt at erfare, hvorledes Delikventen Peder Hansen Smededreng saa uforskammet og idelig vedvarende haver uden allerringeste Afsky faldet fra en Misgerning og i en anden“, og efter at have gennemgaaet hele Sagen, skønnede Retten, at den vel ikke turde dømme ham „til Stejle og Hjul“, men at „for slige bem^{te} Delikventens Halsstarrighed og skamløse Tyverier, kan vi ej rettere kende, end at jo Delikventen, merbem^{te} Peder Hansen Smededreng er og bør være den rette og sande skyldige Tyv . . . hvorfor han . . . andre slige ugudelige, halsstarrige og uforskammede, ligesindede Misgerningsmænd til Eksempel og Afsky og sig

selv til velfortjent Straf bør . . . at hænges i Galgen." Han skulde desuden erstatte Tyverierne og betale 300 Rdl. i Sagens Omkostninger.⁶⁸

Nu begyndte det unægtelig at knibe for Peder Smededreng, for selv om Dommen skulde baade for Landsting og Højesteret, saa kunde han ikke vente, at disse Instanser skulde se væsentlig mildere paa hans Forseelser. Men han havde endnu ikke tabt Modet, og selv om man efter hans lige anførte Skrivelse til Stiftsbefalingsmanden skulde tro, at han overhovedet ingen Mulighed havde for at undvige, saa gjorde han alligevel endnu et Par Forsøg. Man maa derfor antage, at enten har han overdrevet den utvivlsomt haarde Behandling, han var Genstand for, eller ogsaa er hans Fængsel blevet mildnet i nogen Grad.

Man maa gaa ud fra, at han selvfølgelig ikke maatte komme i Forbindelse med Voksne i Fængslet, men da man mærkeligt nok har ment, at der ikke kunde være nogen Risiko ved at lade et Barn komme ind til ham, fik han i Slutningen af April Besøg af den 5-aarige Anna Kirstine, en Datter af en Enke Hanne Pedersdatter, som tidligere var blevet dømt for at have huset og staaet i Forhold til ham. (Se Henvisninger 59.)

Da nu den lille Pige igen skulde gaa fra ham, lagde han, uden at hun vidste det, et Brev til hendes Mor sammen med 2 Mark inden i en Salmebog, som han lagde i hendes Lomme. Brevet blev imidlertid fundet af Vagten, som tilkaldte Byfogeden, men overfor denne vilde Peder Smededreng ikke vedgaa at have skrevet Brevet, skønt Benægtelsen maa have været svær at fastholde, da det var underskrevet med hans Navn.

Brevet begynder „Min allerkæreste søde Ven“, og det fremgaar af det, at han allerede tidligere havde skrevet til hende. Han skrev dernæst bl. a., at han vilde bede hende købe de Ting, han havde bedt hende om og lægge dem i lille Stines Lomme uden at hun vidste det, naar hun igen sender hende op til ham. Pengene til Indkøbene vedlagdes i Brevet, men han skulde nok lade hende vide, naar Barnet skulde komme.

Brevet er i det hele taget udmærket skrevet, og Byfogeden sendte en Kopi af det til Stiftsbefalingsmanden sammen med en Beskrivelse af hele Tildragelsen. Han sluttede saaledes: „Er det muligt i Verden, saa for Guds Skyld benaad at sende ham enten til Nyborg eller Odense Arresthus, paa det han ej ved nærværende Anhang og sine listige Optøjer skal aarsage mig eller andet Godtfolk Ansvar og Skade.“⁶⁹

Den 28. Juni 1741 skulde Behandlingen af Byretsdommen af $\frac{5}{4}$ 1741 paabegyndes ved Fynbo Landsting, og Peder Smededreng ansøgte igen Stiftsbefalingsmanden om Tilladelse til at møde personlig for dette. Stiftsbefalingsmanden gav ogsaa Tilladelse hertil, skønt han vidste, at Peder Smededreng kun vilde derover for at faa Lejlighed til at undvige. Han kunde imidlertid ikke nægte det, men han indskærpede, at Peder Smededreng skulde sendes „sluttet og boltet, under god og sikker Vagt“. Naar Dommen var faldet, vilde Peder Smededreng blive sendt tilbage.⁷⁰

Inden Peder Smededreng blev overført til Odense, gjorde han et sidste Forsøg paa at undvige; han havde faaet smuglet en Fil og et Søm inden i et Brød ind i Arresten og vilde saa flygte sammen med en anden Fange, men Flugtforsøget blev opdaget, før det kom til Udførelse.⁷¹

Den 27. September 1741 faldt Dommen ved Fynbo Landsting, og den blev en Stadfæstelse af Byretsdommen. Domsakten begynder med at fortælle, at selv om Peder Smededreng havde undskyldt sig med sin Ungdom og Uforstandighed, saa kunde Retten ikke tage Hensyn hertil, da det ses, „at han haver mere Forstand, dog til Ondskab, end ellers hans Aar fører med sig, og at han er en Extract af al ond Tilbøjelighed“, og efter at have gennemgaaet hele Sagen, slutter Domsakten: „Saa kendes for Ret, at Peder Hansen Smededreng . . . bør . . . at miste sit Liv i Galgen.“⁷²

Den 24. Oktober 1741 faldt Højesteretsdommen over Peder Smededrengs første Forseelser, og den blev en Skærpelse af Landstingsdommen af $2\frac{7}{1}$ 1740, som lød paa eet Aars Fængsel. Ved

Højesteret blev Straffen forhøjet til 2 Aars Fæstningsarbejde, men Stiftsbefalingsmanden bestemte, at Peder Smededreng ikke maatte begynde paa Strafudsoningen, før den sidste Landstingsdom, efter hvilken han blev dømt fra Livet, ogsaa var bleven paadømt ved Højesteret, selv om Peder Smededreng selv havde bedt om hurtigst muligt at faa begyndt „paa Slaveriet“, da han frygtede for at „fryse død“, naar Vinteren kom, da han ikke havde noget at ligge paa.⁷³

Peder Smededreng maatte derfor blive i Rudkøbing og afvente den næste Højesteretsdom, som faldt d. 14. Marts 1742,⁷⁴ og som lød paa Brændemærkning, Kagstrygning og livsvarigt Fængsel i nærmeste Fæstning.⁷⁵

Han har jo nok sukket lettet, da han fik Højesteretsdommen forkyndt, for nu reddede han da Livet, og han har vel ogsaa tænkt, at det ikke var godt at vide, hvad Fremtiden kunde bringe af Muligheder. Byfogeden var ogsaa glad ved Udsigten til at komme af med ham. „Gud ske Lov det er kommet saa vidt, at jeg saa vel som Byen, der nu paa 5te Aar har udstaaet meget for hans Skyld, dog engang kan faa Fred for ham“, skrev Byfogeden til Stiftsbefalingsmanden.⁷⁶

Den „velagtbare Skarpretter Seitler“ i Nyborg blev tilkaldt for at udføre Eksekutionen, hvortil Byfogeden ogsaa i følgende Brev udkommanderede Borgervæbningen:

„Velærede, højfornemme Hr. Borger Capitain Møller
samt Brandinspektør Sr Nedergaard.

Uopholdelig ville De foranstalte, at Deres Underhavende møder i
Morgen tidlig Klokken 5 paa Torvet med behørig Gevær at slaa Kreds
om Delikventen Peder Hansen, imedens Eksekutionen foregaar.

Jeg er

Deres ærbødige Tjener

C. F. Friderichsen.

Rudkiøbing den 27. April (1742).“⁷⁷

Den 28. April 1742 blev da ogsaa Peder Smededreng brændemærket og mistede sin Ryghud ved Kagen paa Rudkøbing Torv,

og den næste Dag blev han sendt til livsvarigt Slaveri i Nyborg Fæstning.⁷⁸

Skarpretteren fik 13 Rdl. 1 Mk. og 8 Sk. for Rejse og Eksekution,⁷⁹ og herudover kostede hele Sagen med Arrest, Kostpenge, Rejser, Salærer o. s. v. Byen godt 314 Rdl.⁸⁰ Denne sidste Sum lyder maaske ikke af saa forfærdeligt meget, men naar man betænker, at Rudkøbings hele Budget for Regnskabsaaet 1741 var paa 312 Rdl. 1 Mk. og 8 Sk.,⁸¹ hvilken Sum Borgerskabet klagede lige saa meget over, som vi gør over vore Dages Skatter, saa var det alligevel en for den Tid meget følelig Sum.

Hermed skulde man tro, at Peder Smededrengs Sag var til Ende, men den fik alligevel et lille Efterspil. Hans Anhang gjorde nemlig endnu et Forsøg paa at faa ham fri og skrev derfor uden om Byfoged og Stiftsbefalingsmand en Ansøgning til Kongen om Be-naadning. Kongen afslog Ansøgningen, men da Stiftsbefalingsmanden fik at vide, at en saadan Ansøgning var indsendt, blev han meget vred og skrev 2. Maj 1742 til Byfogeden:

„ . . . Nu ved I og alle Mennesker, hvad for et Skarn dette Menneske har været, hvad Bekostninger han har paaført Landet, og hvorledes Borgerskabet har lamenteret for at blive ham kvit, og nu det kommer saa vidt, at de kan blive af med ham, begærer de, han maa blive hos dem. Supplikanterne maa sige sig lykkelige, at de for saa ublu Ansøgning ikke er blevne ansete efter Fortjeneste. Men jeg kan dog ikke indbilde mig, at hele Borgerskabet skulle have været enigt udi en saa urimelig som dumdristig Begæring, men hellere tro, at det er Smededrengens og hans Tilhængeres Paafund, hvorfor I ville undersøge og mig igen berette, hvo denne Memorial har underskrevet og forfattet, da jeg nok kan ønske at kende slige Mennesker.

Jeg forbliver

Eders beredvillige

Ottense d. 2den Maji 1742.“⁸²

C. Rantzau.

Byfogeden svarede herpaa, at han ikke vidste, hvem der havde forfattet Ansøgningen, men han troede, at det var Peder Smededrengs Anhang og hans (∴ Byfogedens) Avindsmænd, som havde gjort det, dels for at faa Højesteretsdommen forandret, men ogsaa

for at faa Byfogeden bragt i Fortræd, „hvorved deres Avindssyghed og Had kunde have forlystet sig“. Han havde nu haft Borgerskabet sammenkaldt paa Raadstuen, men ingen vilde vedkende sig Ansøgningen, og han vilde derfor se at faa en Kopi af Ansøgningen fra Kancelliet.⁸³

Byfogeden fik dog vist aldrig denne Kopi, i hvert Tilfælde synes han ikke at have givet Stiftsbefalingsmanden Meddelelse derom, og det kan jo ogsaa nu være af mindre Betydning.

Peder Smededrengs Sag er i hvert Tilfælde afsluttet. Hvorledes hans senere Liv formede sig, om han fandt sig i sin Skæbne, eller om de heller ikke i Nyborg formaaede at knække hans Trods og Frihedstrang, er selve denne Undersøgelse uredkommende.

Men lad nu Peder Smededreng have været i Besiddelse af nok saa mange daarlige Egenskaber — et Menneske af usædvanlig Trods, Karakterstyrke og Viljekraft maa han have været.

HENVISNINGER

Forkortelser: Kopib. = Rudkiøbings Copie Bog. Politip. = Rudkiøbing Politie Protocol.

De samme Oplysninger kan ofte findes flere Steder, f. Eks. baade i Kopibogen, Politiprotokollen og blandt Rudkiøbings Breve, men alligevel anføres kun et Sted som Kilde og da som Regel Kopibogen, fordi denne er den lettest tilgængelige.

1) Kopib. ³⁰/₁₂ 1737, Fol. 98 b. 2) Politip. ²⁸/₁₂ 1737, Fol. 12. 3) Jeg har desværre ikke faaet opnoteret, hvor det er, at Peder Smededreng fortæller dette om sin Læretid, og da jeg ikke kan finde Stedet igen, gengives det efter Hukommelsen. 4) Kopib. 1735—39, Fol. 101. 5) Betydningen af dette Ord kendes ikke. 6) i Sagens Akter omtales Værktøjet altid som „Tøjet“, men det siges baade direkte og fremgaar ogsaa af Sammenhængen, at der kun er Tale om det omtalte Værktøj. 7) Hvor ikke andet er anført, er hele den foranstaaende Fremstilling af Peder Smededrengs Fødsel og Opvækst samt Omstændighederne ved Tyveriet hentet fra Politip. ²⁸/₁₂ 1737 og ¹⁷/₄ 1738. 8) Kopib. ⁶/₆ 1740, Fol. 96 b. 8a) Chirurgenes Navn nævnes flere Steder og synes i Almindelighed at være stavet Maaack, men i Politip. ³⁰/₁ 1741, Fol. 43 b, er der skrevet særligt omhyggeligt og er her tydeligt skrevet Moock. 9) Politip. ²⁸/₁₂ 1737. 10) Taxationsprotokol 1761. 11) Steffen Jørgensen: Efterretninger om Rudkiøbing Kiøbstæd, 1796, S. 98. 12) Politip. ³/₁ 1742, Fol. 44 a. 13) Kopib. ³⁰/₁₂ 1734, Fol. 157 a, ²⁵/₁ 1735, Fol. 159 a, og ³⁰/₁₀ 1741, Fol. 159 b. 14) Kopib. ²/₀ 1739, Fol.

42 a og ¹²/₉ 1739, Fol. 43 a. ¹⁵) Kopib. ²¹/₈ 1739, Fol. 42 b. ¹⁶) Kopib. ⁶/₆ 1740, Fol. 96 b. ¹⁷) Politip. ²⁸/₁₂ 1739, Fol. 15 a. ¹⁸) Rudkøbings Breve ⁶/₄₃₄, ¹⁸/₁₁ 1738. ¹⁹) Politip. ¹⁷/₄ 1738, Fol. 17 a. ²⁰) Der fandtes paa denne Tid i Rudkøbing to forskellige Mads Tømmermænd, en ældre og en yngre. Den ældre var en anset Mand, eligeret Borger m. m., og han maa ikke forveksles med den yngre, som var Ungkarl og som var den, som Peder Smededreng udvalgte sig til Syndebuk. ²¹) Politip. ²⁸/₅ 1738, Fol. 30. ²²) Fynbo Landsting, Domprotokol ²⁵/₁₁ 1739. ²³) Jeg har ikke kunnet finde, hvad dette er for en Hans Bang. Der var paa denne Tid hverken nogen Præst eller Kapellan ved Navn Hans Bang ansat i Rudkøbing. ²⁴) Rudkøbing Breve ⁶/₄₃₄, ¹⁶/₁₀ 1739. ²⁵) Politip. ²⁸/₅ 1738. ^{25a}) Den spanske Kappe var iflg. Salmonsen et Strafferedskab, bestaaende af en for den ene Ende aaben Tønne med et Hul i Laaget, stort nok til at lade et Hovede passere. Redskabet anbragtes paa Personer, som havde givet Anledning til offentlig Uro, ufredelige Kvinder o. l., og Straffen bestod i, at Synderen iført dette latterlige Kostume enten førtes gennem Byens Gader eller anbragtes ved Kirkedøren i Kirketiden som Genstand for den ind- eller udgaaende Menigheds Spot. ²⁶) Tyvekragen var et meget ubehageligt Straffeapparat, som bestod af en Træring besat med Jernpigge, som Forbryderen fik om Halsen. ²⁷) Kopib. ⁶/₆ og ¹⁵/₉ 1740 samt Politip. ²⁸/₅ 1738 og Fynbo Landstings Domprotokol ²⁸/₁₁ 1739. ²⁸) Kopib. ⁶/₆ og ⁹/₈ 1740. ²⁹) Kopib. ⁶/₆ 1740. ³⁰) Rudkøbings Breve ¹⁶/₁₀ 1739. ³¹) Kopib. ¹/₄ 1740, Fol. 81 b—82 b. ³²) Rudkøbing Justitsprotokol, Fol. 179 b. ³³) Kopib. ²¹/₈ 1739, Fol. 42 b. ³⁴) Brev fra Stiftsbefalingsmanden af ²/₉ 1739 til Byfoged Friderichsen, Kopib. Fol. 42 a. ³⁵) Kopib. ¹²/₉ 1739, Fol. 43 a. ³⁶) Kopib. ¹¹/₁₀ 1740, Fol. 100 b. ³⁷) Kopib. ¹⁴/₉ 1739, Fol. 42 b. ³⁸) Kopib. ¹⁵/₉ 1740, Fol. 97. ³⁹) Fynbo Landstings Domprotokol Fol. 186 og flg., ²⁷/₁ 1740. ⁴⁰) Kopib. Fol. 81 b—82 b. ⁴¹) Som ⁴⁰). ⁴²) Som ⁴⁰). ⁴³) Kopib. Fol. 94 b. ⁴⁴) Kopib. Fol. 96 a. ⁴⁵) Kopib. Fol. 97 a. ⁴⁶) W. Lytken: Langelands Historie, S. 222. ⁴⁷) Chr. Kiilsgaard: Rudkøbings Havns Historie, S. 84—86. ⁴⁸) Kopib. Fol. 98 a. ⁴⁹) Kopib. Fol. 99 a. ⁵⁰) Kopib. Fol. 114 a. ⁵¹) Kopib. Fol. 99 b. ⁵²) Kopib. Fol. 100 b. ⁵³) Kopib. Fol. 100 b. ⁵⁴) Politip. ³⁰/₁₂ 1740. ⁵⁵) Fynbo Landsting, Sententz Protokol ²⁷/₉ 1741. ⁵⁶) Kopib. Fol. 113 a. ⁵⁷) Som ⁵⁵). ⁵⁸) Politip. 30. og 31. Dec. 1740, Fol. 37 a—41 b. ⁵⁹) Kopib. ¹⁴/₁ 1741, Fol. 116 b. — Det var ikke alene Slutteren Hans Rasmusen Graae, som kom i Forlegenhed, fordi han havde lukket Smededrengen ud. Ogsaa de øvrige af Smededrengens „Anhang“ maatte staa til Ansvar for at have været i Forbindelse med ham. Dommen faldt ved Fynbo Landsting 25. Oktober 1741, og den lød for Graaes Vedkommende paa 2 Aars Fængsel (2 Aars Skubkarre, se Kopib. Fol. 159 b). Enken Hanne Pedersdatter blev dømt for at have „haft en meget familiær, for hende som Enke desto mere uanstændig, letfærdig og ublu Omgang med den arresterede Peder Smededreng“, og Dommen lød paa, at hun skulde betale i Bøde 2 Rdl. til Sct. Hans Kirke i Odense samt 2 Rdl. til Justitskassen. Saafremt hun ikke kunde betale, skulde hun i Fængsel paa Vand og Brød i 4 Uger. Troels Skomager havde ligeledes huset Peder Smededreng og fik samme Dom som Hanne Pedersdatter, hvorimod Hans Væver, som ogsaa havde huset ham, nøjedes med en Bøde paa 1 Rdl. til Sct. Hans Kirke og 1 Rdl. til Justitskassen. (Se Fynbo Landstings Sententz

Protokol $25/10$ 1741, Fol. 55 og flg.). ⁶⁰⁾ Kopib. $25/1$ 1741, Fol. 117 b. ⁶¹⁾ Kopib. $18/4$ 1741, Fol. 133 b. ⁶²⁾ Kopib. $23/10$ 1741, Fol. 159 b. ⁶³⁾ Kopib. $14/10$ 1741, Fol. 159 a. ⁶⁴⁾ Fynbo Landstings Sentenz Protokol $25/10$ 1741. ⁶⁵⁾ Kopib. $2/2$ 1741, Fol. 118 b. ⁶⁶⁾ Rudkøbings Breve $13/3$ 1741. ⁶⁷⁾ Kopib. $18/3$ 1741, Fol. 124 a. ⁶⁸⁾ Rudkøbing Kjøbstad, Justitsprotokol, $11/4$ 1741, Fol. 59 a. ⁶⁹⁾ Kopib. $25/4$ 1741, Fol. 136 a. ⁷⁰⁾ Kopib. $17/6$ 1741, Fol. 144 b. ⁷¹⁾ Kopib. $1/7$ 1741, Fol. 147 b. ⁷²⁾ Fynbo Landsting, Sentenz Protokol, $27/9$ 1741, Fol. 54 og flg. ⁷³⁾ Kopib. $20/11$ 1741, Fol. 162 a. ⁷⁴⁾ Kopib. $23/4$ 1742, Fol. 173 a. ⁷⁵⁾ Kopib. $28/4$ og $28/11$ 1742, Fol. 218 b og 191 a. — Højesteretsprotokollerne brændte ved Christiansborg Slots Brand. ⁷⁶⁾ Kopib. $3/4$ 1742, Fol. 174 b. ⁷⁷⁾ Kopib. $27/4$ 1742, Fol. 175 a. ⁷⁸⁾ Kopib. $28/4$ 1742, Fol. 175 a. ⁷⁹⁾ Kopib. Fol. 218 b. ⁸⁰⁾ Kopib. Fol. 114 a og 218—19. ⁸¹⁾ Kopib. Fol. 181 b. ⁸²⁾ Kopib. Fol. 176 b. ⁸³⁾ Kopib. $12/5$ 1742, Fol. 177 a.